

УДК 339.5

ГРУЩИНСЬКА Н.М.

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародної економіки
та економічної дипломатії
Дипломатичної академії України при МЗС України

ТЕХНОЛОГІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

***Анотація.** В статті проведений аналіз особливостей глобалізаційних процесів сучасності, обумовлених зміною технологічних укладів, технологічними трансформаціями та необхідністю активізації інноваційної діяльності національної економіки з метою визначення її конкурентного місця та ролі на світовій арені.*

Ключові слова: трансформації, глобалізація, інновації, технологічні уклади, конкурентоспроможність.

Грущинская Н.Н., доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры международной экономики и экономической дипломатии Дипломатической академии Украины при МИД Украины

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ ГЛОБАЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ

***Аннотация.** В статье проведен анализ особенностей глобализационных процессов современности, обусловленных изменением технологических укладов, технологическими трансформациями и необходимостью активизации инновационной деятельности национальной экономики с целью определения ее конкурентного места и роли на мировой арене.*

Ключевые слова: трансформации, глобализация, инновации, технологические уклады, конкурентоспособность.

Gruschinska N.M., Doctor of Economics, Associate Professor, Department of International Economics and Economic Diplomacy, Diplomatic Academy of Ukraine under MFA of Ukraine

TECHNOLOGICAL TRANSFORMATION OF ECONOMY OF UKRAINE IN CONTEMPORARY GLOBAL PROCESSES

***Abstract.** The paper analyzed the characteristics of contemporary globalization processes due to changes in technological structures, technological transformation and the need to intensify innovation of the national economy in order to determine its competitive position and role in the world.*

Keywords: transformation, globalization, innovation, technological structure, competitiveness.

Вступ. Індустріальна епоха продемонструвала значні темпи економічного розвитку, що спричинило диверсифікацію міжнародних економічних відносин. Зовнішня торгівля, вивезення капіталу, міжнародна міграція робочої сили, валютно-фінансові відносини є основою економічної глобалізації. У сучасному світі важливе значення має вибір стратегії глобального і національного економічного розвитку з огляду, насамперед, на обмеженість природних ресурсів традиційного виробництва, з одного боку, та збільшення кількості населення — з іншого. Постіндустріальна цивілізація характеризується зростанням обсягів міжнародної торгівлі та інвестицій, лібералізацією, диверсифікацією ринку технологій, загостренням глобальної конкуренції, підвищенням ролі інформаційних технологій. Зростаюча взаємозалежність економік різних країн, єдність світового господарства, поглиблення міжнародного поділу праці визначають рівень та масштаби сучасної економічної глобалізації.

Якщо ХХ ст. було епохою галузей, котрі базувалися на використанні природних ресурсів та ефективних технологій, то у ХХІ пануватимуть «штучні інтелектуальні галузі», економіка інтелектуальних активів, головними чинниками розвитку яких є не виробництво та впровадження, а наявність ідеї, проекту, програми. Для України необхідне не тільки утвердження галузей глобальної економіки як домінуючих сегментів національного розвитку, а й визначення оптимальної довгострокової стратегії економічного розвитку держави. Глобалізаційні процеси характеризуються широким діапазоном безпосереднього впливу на економіку та її результативність. Також масштабні суспільні трансформації пов'язані з глобальною конкуренцією і конкурентоспроможністю.

Технологічний розвиток економіки передбачає розвиток економіки шляхом прогресивних зрушень, залучення інвестицій, послідовного зростання науково-технологічного сектору, економіки знань. Відставання розроблення теорії технологічних укладів, невикористання її в процесі державного прогнозування та управління призводять до викривлень у розвитку країни.

Аналіз використаних джерел. Теоретичну основу статті становлять роботи провідних вітчизняних і закордонних учених і фахівців у сфері процесів глобалізації, постіндустріального розвитку, конкурентоспроможності національної економіки, міжнародних інноваційних процесів, аналізу технологічних укладів, у т. ч. наукові праці українських і російських учених, таких як А. Філіпенко, П. Юхименко, П. Леоненко, Д. Лук'яненко, С. Єрохіна, Т. Бревдо, Л. Антонюк, О. Каніщенко, В. Новицький.

Технологічні трансформації та глобалізаційні процеси досліджуються і в роботах російських учених, Р. Фатхутдінова, І. Спиридонова та ін.; серед зарубіжних фахівців — це роботи А. Бранденбургера, Р. Вернона, Е. Вогеля, П. Кругмана, В. Леонтєва, Ф. Ліста, А. Маршалла, Дж. Міля, Р. Нельсона, Б. Оліна, М. Познера, М. Портера, Д. Рікардо, Дж. Сакса, Н. Самуельсона, А. Сміта, Р. Солоу, С. Вінтера, Ф. Хайєка, Дж. Харта, Е. Хекшера, Дж. Хікса та ін.

Тематиці циклічності розвитку економіки, економічного зростання та інновацій як локомотива останнього, а в контексті їх і темі технологічних укладів особливу увагу приділено в роботах Й. Шумпетера, М. Кондратьєва, С. Кузнеця, С. Глазєва, В. Геєця, А. Гальчинського, Л. Федулової та ін. Серед сучасних учених, які займаються подальшим дослідженням впливу інноваційної діяльності на економічний розвиток, варто виокремити В. Білоусова, М. Віткова, О. Дація, О. Лапко, А. Чухно.

Сутність глобалізації та її вплив на рівень національної конкурентоспроможності досліджуються в працях зарубіжних вчених: М. Кастельса, В. Кувалдіна, Дж. Стігліца.

Важливим і малодослідженим залишається питання міжнародної стратегії розвитку національної економіки України. Впровадження інноваційних моделей передбачає умови стабільного розвитку країни, які на сьогодні майже відсутні. У зв'язку з внутрішніми негативними факторами та зовнішніми технологічними трансформаціями постає питання визначення оптимальної моделі розвитку економіки України на основі встановлення провідних напрямів її спеціалізації, через відносно визначення наявного економічного потенціалу та в результаті створення умов для виробництва міжнародно спеціалізованої продукції, конкурентоспроможної на міжнародній арені.

Метою статті є проведення аналізу особливостей глобалізаційних процесів сучасності, обумовлених зміною технологічних укладів, технологічними трансформаціями та необхідністю активізації інноваційної діяльності національної економіки з метою визначення її конкурентного місця та ролі на світовій арені.

Викладення основного матеріалу. Вивчаючи процеси, які відбуваються в умовах глобалізації, слід враховувати зміни і самої глобалізації, її трансформацію, до каталізаторів якої можна зарахувати, в першу чергу, технологічні зміни в суспільстві, що ведуть за собою зміни в економічній, політичній, соціальній, культурній сферах життя. Аналіз цих напрямів можна вважати ефективним та результативним при визначенні методології дослідження. Безумовно, розгортання процесу глобалізації має суперечливий вплив на національну економіку та сучасне світове господарство загалом.

Підходячи до визначення глобалізації як багатоаспектного явища, можна навести вислів В. С. Новицького: «Глобалізація є формою експансіонізму, яка відображає сучасний рівень комунікацій і постіндустріальних, інформаційних технологій, реалій соціокультурного й економічного, відтворювального процесу, політичного життя» [10, с. 45]. Процес глобалізації вплинув на соціально-економічну орієнтацію держав, відбулися серйозні зміни у функціонуванні господарських механізмів країн.

Існують різні погляди на розвиток глобалізації. На початку ХХІ ст. панівною стала неоліберальна теорія в ідеології і політиці. Тому еволюція західних поглядів на процес неоліберальної глобалізації відбувається через зіставлення поглядів щодо механізмів глобалізації, її методів, темпів і наслідків, господарської ролі національних держав, що змінюється, перспектив і проблем формування глобального ринку, його відмінностей від національного, становлення нових центрів прийняття рішень у світовому господарстві та можливостей їх регулювання [8, с.67].

Технологічні уклади є провідником сучасних процесів постіндустріального суспільства. Теоретична основа технологічних укладів тісно пов'язана з теоріями «довгих хвиль», які супроводжували становлення і розвиток капіталістичного способу виробництва. Фундаментальний внесок у створення зазначених теорій зробив М. Кондратьєв. Наукові дослідження другої половини ХХ ст. додали й інші принципи уточнення до періодизації зазначеного процесу. Увага акцентується, зокрема, на стисненні протяжності довгих циклів. Відповідні зміни обумовлюються відчутною інтенсифікацією не лише техніко-економічних, а й соціально-політичних процесів суспільного життя. Як зазначив А. Гальчинський у книзі «Криза і цикли світового розвитку», теорія довгих хвиль М. Кондратьєва ґрунтується на низці базових методологічних засад, які визначають специфічність відповідної наукової парадигми. Найбільш важливим серед них є теоретичне обґрунтування матеріальної основи довгих хвиль, які обумовлюються ендогенними чинниками економічного розвитку. Вони прямо і безпосередньо пов'язуються з циклічністю технічного прогресу і, відповідно, структурним оновленням технологічного процесу. Близькою до цієї є позиція Й. Шумпетера, який вважав, що провідну роль у механізмі довгих хвиль відіграють хвилі інноваційної активності підприємців і, відповідно, — технічних нововведень.

Отже, основною закономірністю великих циклів М. Кондратьєв вважав науково-технічні винаходи, відкриття, зміни технологічного укладу, які впливають на соціально-економічне життя суспільства, утворення нових ринків, нових країн тощо. Він увів поняття «технічна революція як тяглова сила» циклу, розробив теорію «інноваційних» пакетів і показав, що нововведення розподіляються в часі нерівномірно і з'являються групами. Зміни в техніці зумовлені попитом виробництва, створенням таких умов, за яких застосування винаходів стає

можливим і необхідним. Війни і революції є наслідком створених економічних, соціальних і політичних обставин, які породжують черговий цикл, а кожна наступна фаза довгого циклу є результатом кумулятивних процесів попередньої фази.

Дедалі більше дослідників підтримують хвильову, циклічну концепцію розвитку економіки. Так, американський дослідник Маркетті (Marchetti, 1982), проаналізувавши появу винаходів і нововведень за останні 200 років, зробив висновок, що вони з'являються хвилями і мають певну конфігурацію і частоту: услід за хвилями винаходів з певним часовим лагом виникають хвилі нововведень. Зіставлення й аналіз трьох хвиль дали йому підстави для висновку, що часова дистанція між центральними точками кожної хвилі залишається постійною і дорівнює 55 рокам для нововведень і 63 для винаходів, що відповідає періодичності довгих хвиль, відкритих М. Кондратьєвим.

На думку багатьох дослідників [3, 5, 8] економічної кризи 80-х років, світ переживає завершення циклу зростання, оскільки нововведення, які породили цей цикл, досягли стадії зрілості. Виникли нові проблеми, зокрема такі: швидке зменшення запасів мінеральної та енергетичної сировини; виснаження культурного шару землі; накопичення відходів і токсичних продуктів життєдіяльності; перегрівання атмосфери, зміна повітряних потоків; утрата здатності навколишнього середовища (природи) до відтворення і саморегуляції. Народжується нова епоха, перехід до якої означає перервність неперервності, або період кризи, що може бути фатальним як для фірм, які не зможуть адаптуватись до нових умов, так і для суспільства загалом.

Фази винаходів і нововведень мають тенденцію до прискорення, що особливо наочно видно на прикладі деяких важливих винаходів, які реалізувались протягом останніх 250, років та хвильової динаміки великих циклів. Чим ближче до нашого часу, тим більше скорочується розрив між винаходом та його втіленням у виробництво. Світовий досвід підтверджує, що тривалий розвиток виробництва в довгостроковому періоді залежить не стільки від ресурсних можливостей, скільки від інноваційного характеру виробництва в конкретному середовищі. Структурований аналіз технологічних укладів обумовлюється переходом від однієї технології до іншої не є поступовим і неперервним. На думку американського дослідника Р. Фостера [19, с. 156], нові технології — це раптовість, а не запрогнозований процес, це розрив, а не поступовість.

Нині в Україні розпочався новий етап економічної трансформації, точкою відліку якого стало підключення країни до процесів глобалізації. За таких умов наздоганяючі та мобілізаційні стратегії економічного зростання, що домінують у другому і третьому укладах, стали неефективними. Виникла необхідність переформулювання основних завдань розвитку з метою адаптації національної специфіки країни до нових глобальних умов. Тобто для п'ятого технологічного укладу слід віднайти принципово нову модель національного економічного зростання — інноваційну стратегію.

Основною проблемою конструювання засад нового економічного укладу в сучасних умовах стає фактор адаптації його внутрішніх особливостей до національного характеру індустріальної економіки. Новітні галузі є специфічними за своїми ознаками елементами національної економіки, бо вони безпосередньо підпорядковуються законам глобальних економічних потоків. Проблеми і перспективи їх функціонування — це складноструктурний комплекс глобальної й національної економіки. Основним проблемним вузлом постіндустріального дизайну, що був концептуально визначений останнім часом, стала необхідність розроблення моделі розбудови постіндустріальної гуманітарної економіки в окремій країні.

Загалом на фоні стрімкого зростання значущості інформаційної складової зменшується вагомість індустріальних форм організації економіки. Новітні технології дають унікальну можливість країнам з обмеженими ресурсами «перестрибнути» цілі цикли промислового розвитку, які ще кілька років тому треба було пройти, щоб досягти сьогоднішнього рівня економічного розвитку західного суспільства.

Формування постіндустріального суспільства передбачає нову історичну фазу розвитку цивілізації, в якій головними продуктами виробництва є інформація і знання. Ознаками, що вирізняють інформаційне товариство, є: збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства; зростання частки інформаційних комунікацій, продуктів та послуг у валовому внутрішньому продукті; створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

Перехід економічної науки від опису феномену інформації до більш серйозного теоретичного аналізу виявив принципові труднощі в економічних оцінках стратегічної ролі інформації в науково-технічному й соціально-економічному розвитку. Економістами було зауважено схожість понять «інформація» і «знання», частково в економічній літературі ці поняття використовують як синоніми. Проте схожість, але не їх ідентичність, є очевидною. На думку А. Ващекіна, «трансформація знання в інформацію і його рух у цій формі до споживача здійснюються в результаті науково-інформаційної діяльності, що складається з низки процесів з обробки знання, його документації, зміни форми, реферування, поширення та ін.» [1, с. 65]. Варто вважати, що при цьому створюється нова інформація, а не знання, тому що в цьому випадку знання є джерелом інформації.

Відомі вчені-економісти наголошували на значимості інформації, трактуючи її не тільки як знання, а й безпосередньо як дані і відомості. Так, У. Джевонс стверджував, що політична економія може перетворитися на точну науку, для цього потрібні тільки відповідні статистичні дані, що забезпечить можливість необхідних розрахунків [3, с. 98]. Однак, передбачаючи появу інституціоналізму, У. Джевонс визнав, що хоча розроблення найважливіших визначень, що становлять основу статистичного дослідження, вимагає величезних зусиль і припускає відточеність і майстерність розумних висновків, проте за допомогою таких методів не можна вирішити всіх економічних проблем [3, с.432]. Проблема інформації в новому класичному напрямі береться до

уваги з метою вдосконалення формально-логічної сторони рівноважного підходу й теоретичних схем за допомогою використання ідеї про суб'єктивно-специфічний характер очікуваних економічних суб'єктів і їхньої здатності прогнозувати майбутнє.

Американський учений М. Кастельс в роботі «Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура» визначив, що відмінності відкладаються за іншою віссю: між доіндустріальною епохою, індустріалізмом та інформаційною цивілізацією. Соціально-економічні зміни відбуваються у виробництві в застосуванні видів знання [6, с. 235].

Певні відмінності у визначеннях постіндустріального суспільства, економіки знань як теоретичних конструкцій і реальності свідчать про дискусійність окремих проблем, пов'язаних зі становленням і розвитком постіндустріальної цивілізації. Настання постіндустріального етапу і формування відповідного суспільства характеризуються процесом створення у сфері послуг все більшої частки ВВП і зосередженням у цій сфері людської активності все більшої кількості зайнятих. У країнах з високим рівнем розвитку в структурі ВВП переважає третинний сектор, вторинний представлений переробною промисловістю, тоді як частка первинного сектору є невеликою.

Технологія як важливий елемент продуктивних сил завжди існує в певній суспільно-економічній формі, яка визначається панівними виробничими відносинами. Тому за всієї єдності технологічної й економічної складових суспільного виробництва між ними неминуче виникають невідповідності та суперечності. Накопичення капіталу і науково-технічний прогрес змінюють структуру капіталу, зростає технічна озброєність праці, а отже, змінюється технічна вартісна будова капіталу, що визначає тенденцію норми прибутку до зниження. На цій основі виведено закони спадної продуктивності капіталу та ін.

Накопичення капіталу є процесом, що поєднує економічну та технологічну зміни. Оскільки технологічні зміни мають історично визначені межі та проходять цикли від наростання своєї ролі у розвитку економіки до її зменшення при наближенні до технологічної межі, то їм відповідають процеси збільшення та зменшення віддачі. Глибина спаду виробництва, зниження продуктивності капіталу визначаються станом науково-технічного прогресу та ступенем використання його здобутків. Такі негативні процеси гостро постають за незмінного технічного базису. І навпаки, науково-технічний прогрес, застосування нової техніки забезпечують зростання віддачі від впровадження науково-технічних процесів.

Особливо загострюється суперечність тоді, коли технологічний уклад наближається до своєї межі, вичерпує свої потенційні можливості. Тому подолання цієї технологічної межі досягається переходом до якісно нових технологій та технологічного укладу.

Особливості цих процесів виявляються в сучасному інформаційному господарстві. Адже інформація і знання як нові виробничі ресурси, які знімають проблему обмеженості, забезпечують зростання віддачі, реалізують дію закону зростаючої продуктивності. Д. Белл зазначив: «Заміна робітників машинами приводить до економії не лише праці, а й інвестицій, тому що кожна наступна одиниця капіталу більш ефективна і продуктивна, ніж попередня. А отже, на одиницю продукції потрібно менше витрат» [5, с. 121]. Таке твердження можна спроєктувати в сучасних умовах, у яких машини є технологічно досконалими, а збільшення інвестування та рівня інформаційного забезпечення приводить до удосконалення наявних технологій.

Д. Белл розробив нову концепцію секторної теорії, яка відокремлювала, крім третього, ще й четвертий і п'ятий уклади. В цій теорії скорочено третій сектор за рахунок транспортних та комунальних послуг; торгівлю, фінанси, страхування й операції з нерухомістю зараховано до четвертого сектору; охорону здоров'я, освіту, відпочинок, урядові установи — до п'ятого. Ця концепція Д. Белла викликає багато суперечок в сучасному економічному науковому середовищі, проте її дослідження дає змогу визначити більш чітко технологічні уклади.

На думку Д. Белла, зміни в соціальній структурі, що відбулися в середині ХХ ст., свідчать, що індустріальне суспільство еволюціонує до постіндустріального, яке й має стати визначальною соціальною формою ХХІ ст. Він сформулював характер переходу від індустріального до постіндустріального суспільства. При цьому нове суспільство не заміщує індустріальне чи навіть аграрне, а дає новий аспект, у т. ч. в галузі використання даних та інформації, які є необхідними компонентами суспільства, що ускладнюється. Перехід на новий технологічний спосіб виробництва супроводжується глибокими структурними змінами в секторах виробництва.

Заслужують на увагу погляди Дж. Сакса, який зазначив, що поділ праці у світі за рівнем розвитку технологій більш глибокий, ніж ідеологічні відмінності [13, с. 150]. О. Тоффлер охарактеризував особливості сучасного суспільства так: «суспільства першої хвилі» отримують енергію від живих акумуляторів — м'язових сил людини і тварин — або від сонця, вітру і води, товари звичайного виробництва виготовляються поштучно на замовлення, що значною мірою стосується і розподілу». Інакше кажучи, доіндустріальне суспільство характеризується і примітивним способом виробництва, і його низьким рівнем, а отже, і відповідними умовами життя і праці.

Формування нових технологічних укладів в Україні відбувається повільними темпами, причинами чого є не лише внутрішні нестабільні процеси, а і світова економічна ситуація. Економіка України перевантажена виробництвами низьких ТУ, домінування третього технологічного укладу унеможливорює стрімкий інноваційний розвиток в найближчих перспективах. Концентрація капіталу в низькорівневих виробництвах не дає можливості Україні не тільки посісти гідне місце у випуску конкурентної продукції,

але також сформувати необхідний інвестиційний ресурс для переходу в найближчій перспективі на більш високий рівень технологічного розвитку.

Висновки. Активні зміни технологічних укладів, спричинені глобальними технологічними трансформаціями, є характерним явищем сучасного світового господарства і стають каталізатором погіршення економічного становища країн, не готових до цих процесів. Країни, які не долучаються до активного впровадження інноваційної складової, опиняються як суб'єкти міжнародних економічних відносин за межами постіндустріальної цивілізації, а їх ознаки характерні для індустріального, а часом і аграрного розвитку. Сучасне розмежування країн світу обумовлюється міжнародним поділом праці; постійними порушеннями рівноваги світового господарства, пошуком ефективніших технологій і способів виробництва, які дають змогу поліпшувати умови життя людей.

Для України проблемними в цьому аспекті залишаються питання певної неготовності національної економіки до структурних зрушень, що обумовило падіння в останнє десятиріччя показників конкурентоспроможності провідних секторів економіки, які загалом залишаються незмінними: металургія, машинобудування, авіакосмічна промисловість, сільське господарство, хімічна промисловість.

Технологічна різноукладність української економіки, наявність техноекономічних секторів, ринкових і галузевих сегментів — особливість перехідного етапу її розвитку в технологічному і структурному вимірах. Наслідки застосування «наздоганяючої» моделі значною мірою зумовили змішаний характер техноекономічної моделі української економіки, де існують сектори різної конкурентоспроможності: для деяких із них характерна низька конкурентоспроможність галузей і технологій масового використання; для інших — значний потенціал можливого використання перспективних напрямів фундаментальних і прикладних досліджень у ряді виробництв; для третіх — великі експортні можливості традиційно-індустріальних і сировинно-транзитних галузей.

За таких умов стратегії економічного зростання, що домінують у другому і третьому укладах, стають неефективними, і виникає необхідність переформулювання основних завдань розвитку з метою адаптації національної специфіки країни до нових глобальних умов. Тобто для п'ятого технологічного укладу, який має домінувати в національній економіці в найближчому майбутньому, слід знайти принципово нову модель національного економічного зростання, модель спеціалізації країни з урахуванням сучасних світогосподарських особливостей.

Основною проблемою конструювання засад нового економічного укладу в сучасних умовах стає фактор адаптації його внутрішніх характеристик до національного характеру індустріальної економіки. Новітні галузі є специфічними за своїми ознаками елементами національної економіки, бо вони безпосередньо підпорядковуються законам глобальних економічних потоків. Проблеми і перспективи їх функціонування — це складноструктурний комплекс глобальної й національної економік. Саме вичерпання життєвого циклу продуктів і технологій викликає депресію і необхідність системного запровадження продуктивних, технологічних та організаційно-економічних нововведень.

На жаль, в Україні через недостатній і безсистемний державний підхід до технологічної модернізації інноваційний розвиток фактично призупинено, а в країні продовжують панувати третій і четвертий технологічні уклади, в той час як у розвинених країнах відбувається активний перехід економіки на п'ятий і шостий технологічні уклади. Структура промислового виробництва в Україні залишається деформованою і не створює стимулів для інновацій і технологічного розвитку економіки країни.

У стратегічному контексті істотне підвищення конкурентоспроможності економіки України можливе лише за рахунок інноваційно-структурних механізмів модернізації економіки держави та розширення її участі в міжнародному поділі праці на основі технологічних, а не цінових конкурентних переваг.

Список використаної літератури

1. Ващекин Н. П. Информация, деятельность, мировоззрение / Н. П. Ващекин. — Тула : Приокское книжное издательство, 1983. — 144 с.
2. Гальчинський А. С. Віртуальне в економіці / А. С. Гальчинський // Економічна теорія. — 2010. — №2. — С. 5—14.
3. Джевонс У. Теория политической экономии. (The Theory of Political Economy / У. Джевонс. — М. : Высшая школа, 1971. — 536 с.
4. Иноземцев В. Европейцы согласны уважать интересы Америки, но не жертвовать собственными ценностями / В. Иноземцев, Е. Кузнецова // МЖ. — 2003. — № 4. — С. 9—10.
5. Кальченко Т. В. Глобальна економіка: методологія системних досліджень / Т. В. Кальченко. — К. : КНЕУ, — 2006 — 248 с.
6. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. под ред. О. И. Шкаратана. — М. : ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
7. Кругман П. Р. Международная экономика. Теория и политика / П. Р. Кругман, М. Обстерфельд ; пер. с англ. под ред. В. П. Колесова, М. В. Кулакова. — М. : ЮНИТИ, 1997. — 769 с.
8. Глобальна економіка XXI ст.: людський вимір : монографія / [Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник та ін.]. — К. : КНЕУ, 2008. — 460 с.
9. Лукас Р. Исследования по теории делового цикла (англ. Studies in Business-Cycle Theory) / Р. Лукас. — Л. : MIT Press, 1981. — 425 с.

10. Новицький В. Є. Інноваційна парадигма в контексті регулятивних завдань / В. Є. Новицький // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право) : наук. журн. — 2008. — № 1—2. — С. 9—16.
11. Норт Д. Институции, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт ; пер. с англ. И. Дзюб. — М. : Фонд экономической книги, 2000. — 198 с.
12. Ойкен В. Основные принципы экономической политики : пер. с нем. / В. Ойкен. — М., 1994. — 495 с.
13. Сакс Дж. Рыночная экономика и Россия / Дж. Сакс. — М. : Экономика, 1994. — 331 с.
14. Стиглер Дж. Глобализация: тревожные тенденции / Дж. Стиглер. — М. : Экономика, 2003. — 300 с.
15. Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики / Т. Стоуньер // Новая технократическая волна на Западе. — М. : Прогресс, 1986. — С. 394—413.
16. Тоффлер Э. Шок будущего = Future Shock / Э. Тоффлер. — М. : АСТ, 2008. — 560 с. — (Philosophy).
17. Турен А. Возвращение человека действующего. Очерк социологии / А. Турен. — М. : Научный мир, 1998. — 204 с.
18. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А. С. Філіпенко. — К.: Знання, 2007. — 670 с
19. Фостер Р. Обновление производства: атакующие выигрывают : пер. с англ. / Р. Фостер ; общ. ред. и вступ. статья В. И. Данилова-Данильяна. — М. : Прогресс, 1987. — 125 с.
20. Fisher I. The Nature of Capital and Income. — London, New York, Macmillan 1927. — P. 51—52.
21. Hausmann R. Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space [Електронний ресурс] / R. Hausmann, B. Klinger // John F. Kennedy School of Government, Harvard University. — Режим доступу : <http://www.ricardohausmann.com/publications.php>.
22. Helpman E. Imperfect Competition and International Trade: Evidence from Fourteen Industrial Countries // Journal of The Japanese and International Economies. — 1987. — P. 87—91.
23. Krugman P., Intra-industry Specialization and the Gains from Trade // Journal of Political Economy. — 1981. — № 5. — P. 959—973.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2014